

A TUDATI OLDAL ELEMZÉSE, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL AZ EMBERÖLÉS TÉNYÁLLÁSÁRA

GYULAY DÁNIEL

„Büntetőjogi szempontból emberölésről csak akkor beszélünk, ha valaki idegen emberi életet alanyi bűnösséggel és jogellenesen pusztít el.”¹

1. Bevezetés

Műhelyünkben az emberölések elkövetőinek mentális állapotával, illetve pszichés tényezőivel kapcsolatos büntetőjogi vonatkozásokat vizsgáljuk. Ebbe beletartozik az emberölés bűncselekmény szubjektív oldalának elemzése, valamint a beszámítási képességgel kapcsolatos problémák feltárása. Írásomban a büntetőjogi dogmatika segítségével szeretnék egy általános képet festeni a bűncselekmény szubjektív oldaláról, azaz a tudati oldalról. Mindennek azért van jelentősége, mert az emberölések helyes minősítéséhez, illetve más bűncselekményektől való elhatárolásához elengedhetetlen az elkövető tudatának és a bűncselekményhez való pszichés viszonyának vizsgálata.

A tudati oldal vizsgálatát megelőzően, érdemesnek találom röviden a statisztikai adatokat bemutatni, melyek egyértelműen a hazai elkövetés csökkenést tükrözik. Míg 2002-ben 203 személy ellen elkövetett emberölés valósult meg, addig 2012-ben a passzív alanyok száma 60%-al visszaesett.² Természetesen az emberölés esetén is a szándékos elkövetés tekinthető a meghatározó bűnösségi formának, hiszen annak megvalósítása megközelítőleg tízszer gyakoribb, mint a gondatlan forma. Szükséges azonban megállapítani, hogy az a közel 100 tényállást megvalósító cselekmény, még mindig elhanyagolhatónak tekinthető

¹ ANGYAL Pál: *Az ember élete elleni bűncselekmények és a párviadal*. Budapest, Athenaeum Irodalmi és Nyomdai R.-T., 1928. 8.

² http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Homicides_recorded_by_the_police_2002%E2%80%932012_YB14.png

az összes bűncselekmény statisztikai halmazában, ugyanis az emberölések, mindent egybevetve a hazai bűncselekmények 0,03%-át sem teszik ki.³

2. Szándékos megvalósítás

A tudati oldal elemzését a szándékos bűnösség bemutatásával kezdem, melynek két alakzata ismeretes: az egyenes szándék (*dolus directus*), illetve az eshetőleges szándék (*dolus eventualis*). A bűnösség ezen formájának megállapításához, az akarati és érzelmi oldal fennállása szükséges. A két formula megállapíthatósága között az érzelmi oldal alapján lehet különbséget tenni, melynek során a *dolus directus* esetén az elkövető kifejezetten kívánja a cselekménye következményeit, míg az utóbbi esetben csupán csak belenyugszik abba.⁴

Az elhatárolás szempontjából így az akarati-érzelmi oldal kerül középpontba, és ennek is elsősorban az eredmény-bűncselekmények esetén van jelentősége. Ezek közül is kiemelésre érdemes a célzatos elkövetés, mely szükségszerűen az egyenes szándék meglétét feltételezi. Ebben az esetben ugyanis az elkövető egyértelműen a kívánt eredmény bekövetkezésére törekszik, mely összekeverhetetlenül a kívánatot fejezi ki.⁵

Röviden érdemes kitérni az elkerülhetlenség kérdésére. Amennyiben ugyanis az elkövető tudattartama átfogja azt, hogy az eredmény elháríthatatlan módon be fog következni, akkor szintén egyenes szándékról beszélhetünk. Látható, hogy ennek fennállása esetén nem állítható, a belenyugvás megvalósulása.⁶

Természetesen a *dolus eventualis* és a *dolus directus* elhatárolásakor nem lehet minden ügyre vonatkozó konkrét megállapítást tenni, ugyanis azt az eset összes körülményének mérlegelésével lehet csupán meghatározni. A mérlegelés során segítségünkre van a 3/2013. büntető jogegységi határozat (BJE), mely példálózó jelleggel sorolja fel az alanyi és tárgyi jellemzőket. Mindezek ellenére, gyakran nem könnyű a terhelt bűnösségének formáját megállapítani, és a kívánat illetve belenyugvás tudati oldalát felismerni. A különbségtétel jelentősége csupán a súlyosító és enyhítő körülmények tekintetében jelentkezik, ugyanis a *dolus*

³ 11. igazságszolgáltatás. In: *Szociális statisztikai évkönyv, 2011.* 180. https://www.teir.hu/szoc_agazat/ksh_evkonyvek/a2011/pdf/szocevk_11_fejezet.pdf

⁴ BERKES György (szerk.): *Magyar Büntetőjog I. Kommentár a gyakorlat számára.* Budapest, HVG-Orac, 2008. 40.

⁵ BERKES i. m. 40/2.

⁶ BERKES i. m. 40/3.

eventualis fennállása enyhébb bűnösséget valósít meg az egyenes szándékhoz képest.

3. Gondatlan bűnösség

Az európai szakirodalom hagyományosan két formáját különbözteti meg a gondatlanságnak: a luxuriát és a negligenciát. Eme két forma legfontosabb negatív kritériumaként, emberölés esetében az emelhető ki, hogy a tettes szándéka még eshetőlegesen sem irányulhat ahalálos eredmény előidézésére, pozitív követelményként pedig az jelenik meg, hogy a tettes személyes képességeinek kihasználása esetén az eredmény elkerülhető lett volna.⁷

A negligencia vizsgálata során a bűnösség elemzését szükségszerűen megelőzi annak vizsgálata, hogy a modell által képviselt embercsoport tudása alapján előre látható volt-e a halálos eredmény bekövetkezése.⁸

3.1. Luxuria

A luxuria és a negligencia pszichológiai elhatárolása során a luxuriát a szándékos cselekményhez közelebb álló tudati oldalként ragadhatjuk meg, míg a negligencia pszichológiailag meg sem fogható tudati oldalt tükröz.⁹ Mivel a tudatos gondatlanságnak ugyanúgy két oldala van, mint a szándékosságnak, ezért a tudatos gondatlanságnak a szándékosságtól való elhatárolására nagyobb figyelmet kell fordítani, mint a hanyagságéra.

Luxuria esetén a tudati oldal a bekövetkezés lehetőségének realizálását fogja át, az érzelmi oldal pedig az elmaradásban való könnyelmű bizakodásban merül ki. A magam részéről a tudati oldal tekintetében azzal az állásponttal értek egyet, melynél a tudati oldal megegyezik a szándékossággal, és a különbségtételre az érzelmi oldalon kerül sor.¹⁰

Az érzelmi oldal alapulvételével, a belenyugvás és a könnyelmű bizakodás jelenti a különbséget a dulos eventualis és a luxuria közt. Míg a belenyugvás-

⁷ BÉKÉS Imre: *A gondatlanság a büntetőjogban*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1974. 339.

⁸ BÉKÉS i. m. 340.

⁹ Uo.

¹⁰ BELOVICS ERVIN – GELLÉR BALÁZS – NAGY FERENC – TÓTH MIHÁLY: *Büntetőjog I.* Budapest, HVG-Orac, 2012. 196.

nál az elfogadás játssza a főszerepet, addig a tudatos gondatlanság esetén a felismert következmény lehetőségének elmaradásában való bizakodásra kellő alap szolgál. Ennek a kellő alapnak valamilyen konkrét körülményen kell nyugodnia, ugyanis ennek elmaradása esetén eshetőleges szándékról beszélhetünk. A konkrét körülmények közül kiemelném az élettapasztalatokat, az elkövető ügyességét, az elhárítás érdekében tett külső körülményeket, illetve egy autentikusabbnak tartott személy véleményét. Ezek hiánya ugyanis pusztán reménykedésnek tekinthető, ami a belenyugvás követelményeként értékelhető.¹¹

3.2. Negligencia

„*A hanyag gondatlanságot, mint fel nem ismert felismerhetőséget, az előre láthatást, de nem előre látást szokták jellemezni.*”¹² A felvetés érdekességét maga a hanyagság dogmatikája adja, ugyanis mi alapján lehet kijelenteni, hogy fennállt az elkövető előre látása, ha mégsem ismerte fel a lehetséges következményeket? Felelősségre lehet vonni egy olyan személyt, aki abban a pillanatban nem látta a halál bekövetkeztének jövőbeliségét? A kérdés filozófiailag is érdekes felvetéseket eredményez, azonban egyet kell, hogy értsek a jelenleg is uralkodó állásponttal, mely szerint felelősségre vonható, amennyiben felismerhette volna az eredmény bekövetkeztét.

Arra a kérdésre, hogy mikor állapíthatjuk meg valaki felelősségét, egy évszázados harcot kell áttekintenünk, melyben a két szembenálló fél a szubjektivista és az objektivista nézet. Az előbbi irányzat tanításai a felelősség határát a személyes képességben jelölte meg, melynek megállapításához vizsgálni szükséges a külső körülmények alakulását. Ezen körülményeket a tettes személyes képességre vetítve, az érzékszerveinek megfigyelésére, az absztrakt tapasztalati tudására, az ítélő képességére és a szellemi tudására vonatkoztatva kell elemezni. Jelentőséghez jut még a tettes jogos bizakodása, az általa autentikusabbnak vélt személy véleményére adva, a cselekmény során rendelkezésre álló idő, valamint a figyelem köteleességszerű megosztottsága is. Ezzel szemben az objektivista tanok, a felismerhetőséget nem az egyén vonatkozásában, hanem általánosságban határozzák meg. Ők a szubjektivista felelősségi elemek közül csupán a külső körülményeknek, az érzékszervek vizsgálatának, és a külső körülmények pszichikai behatásának tulajdonítanak jelentőséget. A párharc

¹¹ BELOVICS–GELLÉR–NAGY–TÓTH i. m. 196–197.

¹² BÉKÉS i. m. 341.

eredményeként a hanyagság két mércéje alakult ki egymás mellett. Egyrészt a hazai jogban is gyökeret vert az objektív gondossági kötelesség – mely a tettelssel egy embercsoportba tartozó személyek tapasztalati tudását jelenti –, másrészt pedig meghonosodott a tettes személyes képességeinek vizsgálata is.¹³

Nagyon egyszerűen az objektív gondossági kötelességet és a szubjektív gondossági képességet két szintként lehet elképzelni, mely akkor esik egybe, ha a tettes szubjektív képességei megegyeznek azzal a tapasztalattal, amellyel az őt körülvevő embercsoport rendelkezik. Ebben az esetben a bűnösség megállapításának kérdésköre nem jelent problémát, ugyanis, ha a saját képességeitől elmarad – amely mások átlagos képességét jelenti –, akkor felelősségre lehet vonni az adott cselekményért. A nagyobb dilemmát az jelenti mikor a szubjektív és az objektív mérce elválik egymástól.

Erre vonatkozóan két párhuzamos megoldást látok megfelelőnek. Az egyik eset, mikor kötelezően követendő cselekményt valamilyen norma meghatározza – ilyen például a KRESZ –, a másik eset pedig, mikor a tényállás megvalósulásához semmilyen egyéb jogi norma megszegése nem társul.

Az első esetként vázolt fordulatban, a gondosságra való kötelesség objektív jellege alapján, mindenkit azonos gondossági kötelesség terhel. Ebben az esetben mindenkire vonatkozó kötelező írott, vagy íratlan – megszilárdult – magatartási szabályok uralkodnak. Ezt szabályozott gondossági kötelezettségnek nevezzük.¹⁴ Ebben az esetben, az objektív gondossági kötelezettség és szubjektív gondossági képesség azon párhuzamos alkalmazásának kell megvalósulnia, melynek során az objektív tényezőnek abban az esetben is meg kell felelni, ha a szubjektív képesség valójában nem is éri el azt amércét. Egyszerű példával élve, ha valakinek jogosítványa van, akkor objektív módon elvárható tőle az, hogy a megfelelően működő piros lámpánál megálljon, még akkor is, ha azt nem vette észre. Ebben az esetben a tettes akkor is felelni fog a halálos eredmény bekövetkezéséért, ha a szubjektív képességei révén nem volt elvárható tőle a lámpa állapotának felismerésére, ugyanis a tevékenység elvégzésével vállalta a rá vonatkozó írott vagy íratlan szabályokat. Hasonló helyzet áll elő például egy orvos, vagy egy gyógyszerész foglalkozásának végzése során, amikor is, objektíven eleget kell tennie a szakma általános szabályainak.

A valódi kérdést itt az veti fel, hogy mi van akkor, ha egyes személyek szubjektív képességei meghaladják azt a gondossági kötelességet, melyet a norma előír? Álláspontom szerint ebben az esetben a magasabb szubjektív mérce

¹³ BÉKÉS i. m. 344–348.

¹⁴ BELOVICS–GELLÉR–NAGY–TÓTH i. m. 197.

az irányadó. Így az ekként minősülő fordulatnál nem elegendő az általános elvárhatóságot teljesíteni, ugyanis annak elérése esetén, még a gondatlan bűncselekmény megvalósul.

Hanyagság másik előfordulásaként, olyan tényállás valósítható meg, melynek tőle elvárhatóságát semmilyen írott vagy megszilárdult íratlan szabály nem tölti ki. A problémát itt is az okozza, mikor a szubjektív képesség elválik az objektív kötelességtől. Ennek egyik megjelenési formája az, ha az objektív gondossági kötelesség meghaladja a szubjektív gondossági képességet. Álláspontom szerint, jelen helyzetben a bűnösség csupán akkor állapítható meg, ha a tettes az alacsonyabb szinten elhelyezkedő szubjektív követelményeknek nem felel meg. Ebben az esetben ugyanis irreális lenne egy személytől elvárni, hogy az objektív gondosságnak eleget tegyen, ugyanis az olyan magas mércét állítana, amely semmilyen esetben sem lenne elérhető az aktuális személy számára. A két mérce ezen találkozásánál, ha nem így lenne a bűnösség megjelenési formája, akkor minden átlagtól elmaradó személyt bűnösnek kellene tekinteni, akkor is, ha minden tőle elvárhatót megtett volna.

A problematikusabb kérdést az veti fel, hogy mi van akkor, ha a szubjektív mérce az objektívénél magasabban helyezkedik el? Ebben az esetben ugyanis, ha a tettes elmarad személyes kvalitásaitól, akkor is az objektív mérce felett tud maradni. Jelen helyzetben, ha az objektív gondossági kötelesség mércéjén kívül megköveteljük a szubjektív gondossági képességet is, akkor feleslegesnek tekinthető az objektivisták tanok alkalmazása. Ennek a lehetőségnek az elfogadása azt eredményezi, hogy az írott vagy megszilárdult íratlan szabályokkal nem rendelkező tényállások esetén mind a három megjelenési formában a szubjektív gondossági képesség lesz az irányadó mérce a negligencia megállapításánál. Álláspontom helyességét Békés Imre azon megállapítására alapozom, mely szerint, rendszerint mellékesnek tekinthető, hogy a tettes milyen okból kifolyóan maradt el személyes kvalitásaitól, a lényeg csupán az, hogy elmaradt tőle.¹⁵

4. Példa a bűnösség alapján történő elhatárolásra: az emberölés és halált okozó testi sértés elhatárolása

Az emberölést a halált okozó testi sértéstől, a szándék alapján lehet elhatárolni. Ha ugyanis az elkövető nem kívánja az elkövető halálát, akkor a halálos eredmény tekintetében csupán gondatlanság terhelheti. Így, ha az elkövető szán-

¹⁵ BÉKÉS i. m. 370.

déka az ölési cselekményre terjed ki, akkor a szándékos emberölés tényállása valósul meg. Ezzel párhuzamosan a gondatlan emberöléstől való elhatárolás alapja szintén a szándék, ugyanis, ha a tettes szándéka bármilyen sérülés okozására kiterjed, akkor a gondatlan emberölés megállapításának nincsen helye.¹⁶ Amennyiben azonban a szándék csupán bántalmazásra terjed ki – így testi sérüléssel vagy egészségkárosodással nem jár (például egy nyitott tenyérrel történő arculütés), és a halálos eredmény ezzel okozati összefüggésben következik be –, akkor helyes minősítésként a gondatlan emberölés állapítható meg.¹⁷

Az elhatárolás vonatkozásában a 3/2013. BJE alapos támpontot ad, melynek alkalmazása minden bíróság számára kötelező. Figyelembe kell azonban venni azt, hogy az az alanyi és tárgyi oldalt érintő felsorolás csak példálózó jellegű, így az egyes ügyek tekintetében egyedi körülmények merülhetnek fel, amik újabb elhatárolási alapot jelenthetnek. Meg kell említeni azt a körülményt is, hogy az alanyi és tárgyi oldalon felsorolt jellemzők nem minden esetben tekinthetők egyértelműen valamelyik tényállás megvalósításának bizonyítékául. Erre példaként hozom fel a tárgyi oldalon meghatározott elkövetéshez használt eszközt. Ebben a felsorolásban ugyanis a mérge az emberölés tipikus eszközeként szerepel. A mérgeknek azonban különböző erőssége és hígítása lehetséges. Egyszerű példával élve, a tömény metil-alkohol megfelelő mértékben az emberölés tipikus eseteként értékelhető, míg a hígított fagyálló csupán a testi sértés megállapítására adhat okot.

Megfelelő fenntartással kell fogadnunk azokat a körülményeket is, melyek mindkét tényállás alátámasztására szolgálhatnak. Ilyennek tekinthető például a bűncselekmény nyomainak eltüntetése. Belegondolva ugyanis, egy addig büntetlen előéletű személy, aki megijed a halálos eredmény bekövetkezésétől, ugyanúgy eltüntetheti a tárgyi bizonyítékokat, attól függetlenül, hogy az eredeti szándéka csupán testi sértésre vagy magára az emberülésre irányult.

Mindezek alapján a helyes tudattartam megállapításához ki kell szűrni azokat a bizonyítékokat, melyek mindkét tényállás megvalósítását alátámasztják. Ezt követően az eset egyedi körülményeinek megfelelően kell értékelni azokat a jogegységi határozatban felhozott példákat is, melyek az egyes bűncselekmények tipikus megvalósítási eszközeként vannak feltüntetve, és az így kapott eredmény mérlegelésével lehet megállapítani az elkövető eredeti tudattartamát.¹⁸

¹⁶ BH 1980. 321.; BH 1998. 573.

¹⁷ BH 1992. 225.

¹⁸ Az így mérlegelt eredmény alapján sem feltétlenül biztos, hogy az anyagi igazsághoz jutunk el, viszont mégis ez az a módszer, mellyel a legközelebb juthatunk hozzá.

5. A belátási képesség hiánya

A Btk. 15. §-a tételesen felsorolja azokat a körülményeket, melyek a cselekmény büntetendőségét kizárja vagy korlátozza. Ezen felsorolás egyik eleme a gyermekkor, mely objektív kizárási okként tartható nyilván 14 éves korig. Kivételnek öt bűncselekmény¹⁹ megvalósítói tekinthetők, abban az esetben, ha 12. életévüket betöltötték és rendelkeznek a cselekmény következményeinek felismeréséhez szükséges belátási képességgel. Ez a két kritérium egyrésztől objektív módon megköveteli a 12. életév betöltését, másrésztől szubjektív módon feltételként támasztja az elkövetővel szemben, hogy rendelkezzen a szükséges belátási képességgel. Amennyiben azonban az érintett személy a belátási képesség megállapításához támasztott két követelmény valamelyikével nem rendelkezik, akkor az ő tekintetében büntethetőséget kizáró okként kell értékelni az életkorát a 14. életévének betöltéséig.

Az elemzés szükségességét a szubjektív oldal kívánja meg. A belátási képesség vizsgálatára ugyanis az igazságügyi elmeorvosi szakértői vélemény beszerzését követően kerülhet sor. Ha a 12-14 éves korban lévő gyermek nem rendelkezik beszámítási képességgel, akkor a belátási képesség vizsgálata szükségtelen. Amennyiben azonban a 12 és 14 év közti fiataalkorú elkövető legalább korlátozott belátási képességgel rendelkezik, akkor szakértőt kell kirendelni, s egyesített igazságügyi elmeorvos szakértői és pszichológus szakértői véleményt kell beszerezni.²⁰

A belátási képesség meglétéről való döntési jogosultság végül a bíróság – vádemelést megelőzően az ügyészség – kezében összpontosul, aki a beszerzett szakértői vélemények figyelembevételével határoz a kérdéses tudattartam fennállásáról vagy fenn nem állásáról. Így igaz az, hogy a belátási képesség szakkérdésnek minősül, azonban tekintettel az 5/2013. (VII. 31.) Legfőbb Ügyész helyettesi körlevélre, az elkészített vélemény csupán bizonyítási eszköznek tekinthető, melyet a bíróság és az ügyészség mérlegel.²¹

¹⁹ 2012. évi C. törvény 16. §.

²⁰ A büntetőjogi legfőbb ügyész helyettes 5/2013. (VII. 31.) LÜ h. körlevele, 183.

²¹ A büntetőjogi legfőbb ügyész helyettes 5/2013. (VII. 31.) LÜ h. körlevele, 183.

6. A kóros elmeállapot kérdése

Hatályos Büntető Törvénykönyvünkben²² (Btk.) a kóros elmeállapot megjelenésének két formája létezik. A 17. § (1) bekezdésében szabályozott esetben, az elkövető beszámítási képessége teljes mértékben hiányzik, így az általa elkövetett cselekmények miatt, büntetőjogilag nem vonható felelősségre. Ezzel szemben a 17. § (2) bekezdésének megvalósulásakor a tettes felelősségre vonható, de tudattartamának korlátozottsága miatt büntetése korlátlanul enyhíthető.

A Btk. 17. §-a – szakítva a régi Btk.-val²³ – mellőzi a tételes felsorolását azoknak az eseteknek, melyeknek megvalósulása kóros elmeállapotként értékelhető.²⁴ A taxatív felsorolás hiányában a legtöbbször előforduló büntetési kizáró ok továbbra is csak az elmebetegség (ezen belül különösen a skizofrénia, a paranoid reakció, a mániás depresszió és a bénulásos elmezavar), a gyengeelméjűség, a dementia, a tudatzavar és a súlyos patológiás vonásokat mutató személyiségzavar esetén állapítható meg.²⁵

A beszámítási képesség megállapíthatóságához a tudati oldal két feltétele szükséges: a felismerési és az akarati képesség. Amennyiben e két összetevő közül valamelyik nem teljesül, akkor a beszámítási képesség hiányáról (esetleg annak korlátozott voltáról) beszélhetünk.²⁶

A beszámítási képesség meglétéről történő vizsgálat lefolytatását pedig igazságügyi elmeorvos szakértő végzi, gyakran igazságügyi pszichológus szakértő bevonásával.²⁷

7. Összefoglalás

Tanulmányom összegzéseként arra a megállapításra jutottam, hogy az alanyi oldal továbbra is a bűncselekmény egyik legfontosabb támpillérének képezi. Ennek

²² A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény.

²³ 1978. évi IV. törvény.

²⁴ Ezzel szemben Németországban, Ausztriában, illetve Svájcban a kóros elmeállapotot megvalósító körülmények tételesen felsorolásra kerülnek. BELOVICS–GELLÉR–NAGY–TÓTH i. m. 227.

²⁵ Uo. 227–229.

²⁶ Uo. 227.

²⁷ BOLYKY Orsolya: Elmeorvos- és pszichológus szakértő a büntetőeljárásban. In: BÁRD Petra – HACK Péter – HOLÉ Katalin (szerk.): *Pusztai László emlékére*. Budapest, OKRI–ELTE ÁJK, 2014. 103.

elemzése szükségszerűen minden eljárás során a vizsgálat középpontjába kerül, ugyanis bűnösség nélkül nem beszélhetünk bűncselekményről.

A nagyobb kérdést ellenben a bűnösség formájának megvalósulása jelenti, mely álláspontom szerint a negligencia során a legérdekesebb. Ennek megállapíthatóságát ugyanis a jelenlegi jogirodalom a szubjektivista és az objektivista tanok együttes alkalmazása mellett teszi lehetővé. Az egyes iskolák azonban több esetben is kizárják egymás érvényesülését, így a valódi kérdést az jelenti, hogy az adott körülmények között melyiket kell alkalmazni.

A szándékosság-gondatlanság elemzését követően érdemes kicsit az elhatárolásról is szót ejteni. A leggyakoribb problémát az emberölés és a halált okozó testi sértés alkalmazása okozza. Ennek alapjául a 3/2013. BJE-t kell venni, mely példálózó jelleggel elhatárolási támpontokat sorol fel. Mindenképp említést érdemel, hogy ezt az adott ügy konkrét körülményei alapján kell vizsgálni, ugyanis teljes általánosítást még a jogegységi határozat sem képes adni.

Végezetül a belátási képesség és kóros elmeállapot terén konklúzióként meg kell állapítani, hogy amennyiben az elkövetőnél ezen büntethetőséget kizáró vagy korlátozó okokat nem lehet megállapítani, akkor a pszichológia adottságaira, illetve körülményeire meglehetősen kisebb figyelem fordul. Egyebekben pedig a belátási képesség megállapítása szakkérdés, melyet igazságügyi elmeorvos készít, gyakran igazságügyi pszichológus szakértő bevonásával.